

Tartumaa Arendusselts

LEADER
EESTI

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

TARTUMAA ARENDUSSELTSI STRATEEGIA 2023-2027

Lisa 1. Tegevuspiirkonna analüüs

Oktoober 2022

Sisukord

SISUKORD.....	1
1. TEGEVUSPIIRKONNA ÜLEVAADE	2
2 RAHVASTIK.....	4
3 PIIRKONNA SOTSIAALMAJANDUSLIKUD NÄITAJAD	11
3.1 TÖÖTUS JA TÖÖHÕIVE	11
3.2. OMAVALITSUSTE FINANTSID JA TULUBAAS	12
3.3 RAHULOLU AVALIKE TEENUSTEGA	14
3.4 KODANIKUÜHENDUSED JA -AKTIIVSUS	14
4 PIIRKONNA MAJANDUSE JA ETTEVÕTLUSE ÜLEVAADE	17
4.1 MAJANDUSLIKULT AKTIIVSED ETTEVÕTTED JA ETTEVÕTETE MÜÜGITULU	17
4.2 OLULISEMATE SEKTORITE NÄITAJAD	21
4.3 TURISMIVALDKONNA ETTEVÕTTED	23

1. Tegevuspiirkonna ülevaade

Tartu maakonnas on 2017. a haldusreformi järgselt kokku 8 kohalikku omavalitsust, millest kõik kas tervikuna või osaliselt kuuluvad Tartumaa Arendusseltsi. Lisaks kuulub TASi piirkonda endise Meeksi valla territoorium, mis jääb haldusreformi järgselt Põlva maakonda kuuluva Räpina valla koosseisu. 2022. a seisuga ei kuulu Tartu maakonnast TASi koosseisu endine Jõgeva maakonna Pala vald (ühines Peipsiääre vallaga), kes jätkab senises tegevusgrupis (Jõgevamaa Koostöökoda) ning Elva vallast endised Rannu ja Rõngu vallad, kes kuuluvad jätkuvalt Leader-tegevusrühma Võrtsjärve Ühendus. Kuna haldusreformi raames ühinesid Tähtvere vald ja Tartu linn on ka Tartu linn osaliselt TASi koosseisus. Võrreldes eelmise perioodiga on TASi piirkond suurenenud Tabivere valla (nüüd osa Tartu vallast) ja Elva linna võrra (joonis 1).

Joonis 1. Tartumaa omavalitsused ja TASi piirkond

Piirkonna **vaieldamatuks tõmbekeskuseks on Tartu linn**, mille arengud on piirkonna kui terviku jaoks äärmiselt olulised. TASI piirkonna puhul on **geograafilis-territoriaalne ühtsus tagatud, kuivõrd liikmesomavalitsuste pindala katab valdava osa maakonnast**.

TASI piirkonna kogupindalaks on 2974 km², mis moodustab enam kui 3/4 kogu maakonna pindalast. Seisuga 01.01.2022 elas Tartu maakonnas Statistikaameti andmetel 157 758 inimest ja Rahvastikuregistri (RR) andmetel 155 117 inimest. RR järgi elas TASI piirkonnas enam kui 57 tuhat inimest. Keskmine asustustihedus on TASI piirkonnas 20,8 inimest/km² (maakonna keskmine koos Tartu linnaga on 46,3 inimest/km²). (Tabel 1).

Tabel 1. TASI tegevuspiirkonna omavalitsused (rahvastikuregister, Statistikaamet¹)

Üksus	Elanike arv 2022 (RR)	Pindala, km ²	Asustustihedus (el/ km ² kohta) 2022
Kogu Eesti	1 339 458	43466,2	30,8
Tartu maakond	155 117	3349,4	46,3
Elva piirkond ²	9 268	408,2	22,7
Kambja vald	12 787	275,1	46,5
Kastre vald	5 764	492,8	11,7
Luunja vald	5 406	131,8	41,0
Nõo vald	4 375	169,1	25,9
Peipsiääre piirkond ³	4 393	496,2	8,9
Tartu vald	12 043	742,1	16,2
Tartu linn (Tähtvere piirkond) ⁴	3 195	115,0	27,8
Räpina vald (Meeksi piirkond) ⁵	479	143,7	3,3
TAS piirkond	57710	2974	19,4

Elanike arvult on Rahvastikuregistri andmetele tuginedes suurimaks omavalitsuseks piirkonnas 98 312 (RR andmetel 94 661) elanikuga Tartu linn (millest küll TASI piirkonda kuulub vaid endise Tähtvere valla territoorium), väikseimaks Nõo vald (4375 elanikku). Pindalalt on kõige suurem Tartu vald (742,1 km²), kõige väiksem aga Luunja vald (131,8 km²). Seega erinevad TASI piirkonnas omavalitsused nii elanike arvult, pindalalt kui ka asustustiheduselt. Erineb ka piirkonna asustumuster ja üldine elukeskkond – Tartu linna äärsetes valdades on see osaliselt linnaline, ülejäänutel valdavalt maalise iseloomuga. Samas katab TASI piirkond praktiliselt kogu Tartumaa, mis on tegevusgruppi ühendav joon. Samuti on kogu piirkonna jaoks ühine tõmbekeskus Tartu linn, seda nii teenuste kui ka töökohtade seisukohast.

Looduslikult on piirkonnas rahvusvaheliselt huvipakkuv Eesti suurim deltasoostik (Emajõe suursoo), samuti jõe ülemjooksul asuvad jõed ning taastatud luhaalad. Kultuuriliselt on eristuvaks piirkonnaks Peipsiveere, kus elavad vanausuliste kogukonnad. Piirkonna taristu on peamiselt seotud Tartu linnaga. Tegevuspiirkonna omavalitsuste sotsiaal- majandusliku olukorra võib laias plaanis kaheks jagada. Tartu linna lähedastes TASI omavalitsustes on rahvaarv olnud kasvav ning kestlikuks arenguks on seega piisavalt inimpotentsiaali ja majanduslikku võimekust, TASI piirkonna äärealadel on elanikkond aga kahanemas.

¹ Elanike arv rahvastikuregistri, pindala Statistikaameti järgi

² Tabelis rahvaarv ja pindala ilma Rannu ja Rõngu piirkonnata

³ Tabelis rahvaarv ja pindala ilma Pala piirkonnata

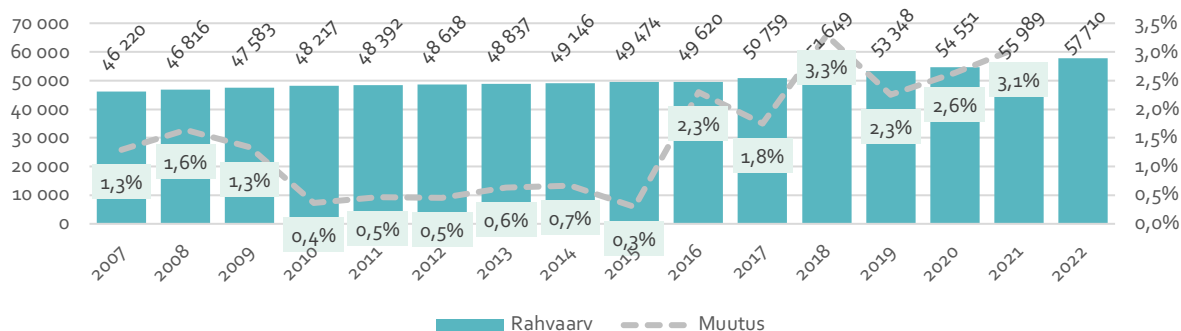
⁴ Tabelis rahvaarv ja pindala Tartu linnata

⁵ Tabelis ainult Meeksi piirkonna rahvaarv ja pindala

2 Rahvastik

Tartu maakonnas elas rahvastikuregistri seisuga 1. jaanuaril 2022. a 155 290 elanikku. Viisteist aastat tagasi oli elanikke u 4000 võrra vähem, maakonna elanike arv on olnud pikalt stabiilne, kasv on kiirenenud viimase paari aasta vältel.

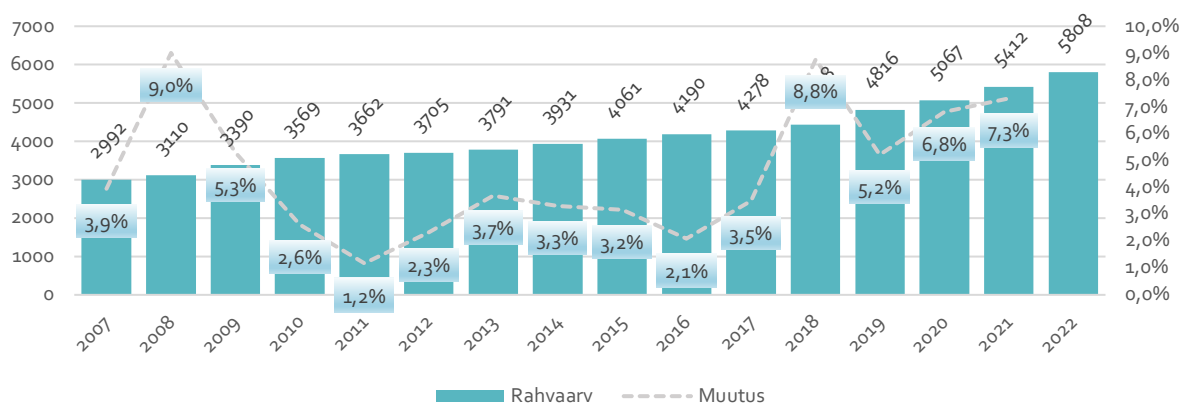
Elanike arv TAS tegevuspiirkonnas oli rahvastikuregistri andmetel 1. jaanuari 2022. a seisuga 57 710 inimest. Tegevuspiirkonna territooriumi elanikud moodustavad 37% maakonna kogurahvastikust. Viimase 15 aasta jooksul on rahvaarv tegevuspiirkonna territooriumil aastakeskmiselt kasvanud 1,6% - kokku pea 11 500 elaniku võrra (Joonis 2).

Joonis 2. Rahvaarvu muutus TAS tegevuspiirkonnas 2007–2022 (rahvastikuregister)

TAS tegevuspiirkond on analüüsis jaotatud üheksaks alapiirkonnaks – Elva piirkond (Elva vald ilma Rannu ja Rõngu piirkonnata), Kambja vald, Kastre vald, Luunja vald, Meeksi piirkond (Räpina vald), Nõo vald, Peipsiääre piirkond (Peipsiääre vald ilma endise Pala valla piirkonnata), Tartu vald ja Tähtvere piirkond (Tartu linn ilma Tartu linna kui asustusüksuseta).

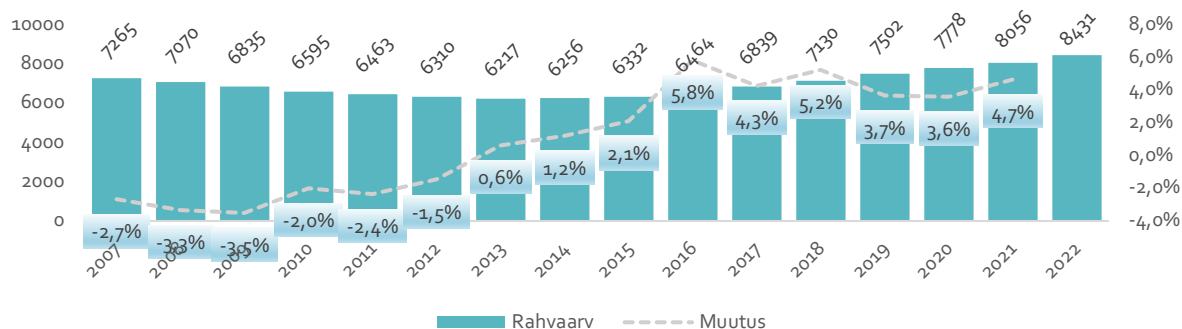
Kuni 6-aastaste laste arv on märkimisväärselt kasvanud. Kui 2022. aasta alguses on vanuserühmas 5808 last, siis 15 aastat tagasi oli neid pea poole võrra vähem (2992). (Joonis 3).

Joonis 3. Vanuserühma 0–6 muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

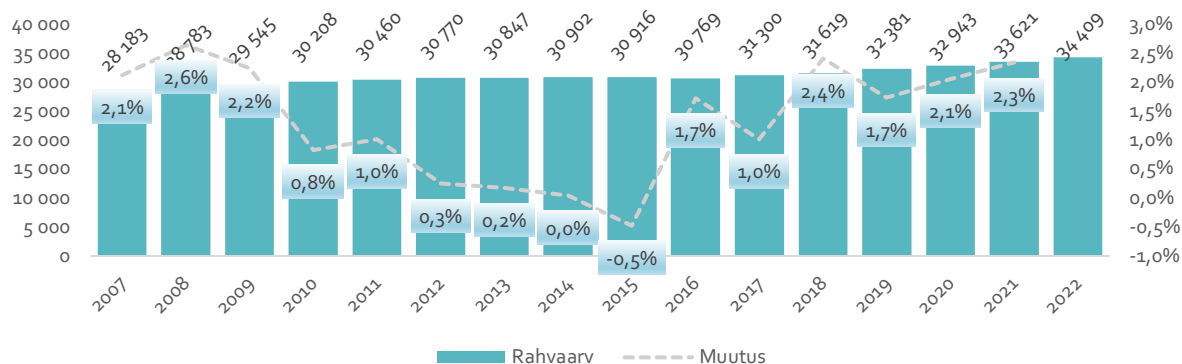
Kooliealiste laste arv on perioodil esimesel poolel vähenenud ning alates 2014. kasvanud. Kui 2022. aasta algul elas piirkonnas 8431 7–18-aastast, siis 15 aastat tagasi u 1200 võrra vähem

(7265). Võrreldes eelmise strateegia koostamise ajaga (2014) on vanusegrupp suurenenud kolmandiku võrra ehk ligi 2200 lapse ja noore võrra (Joonis 4 **Error! Reference source not found.**).

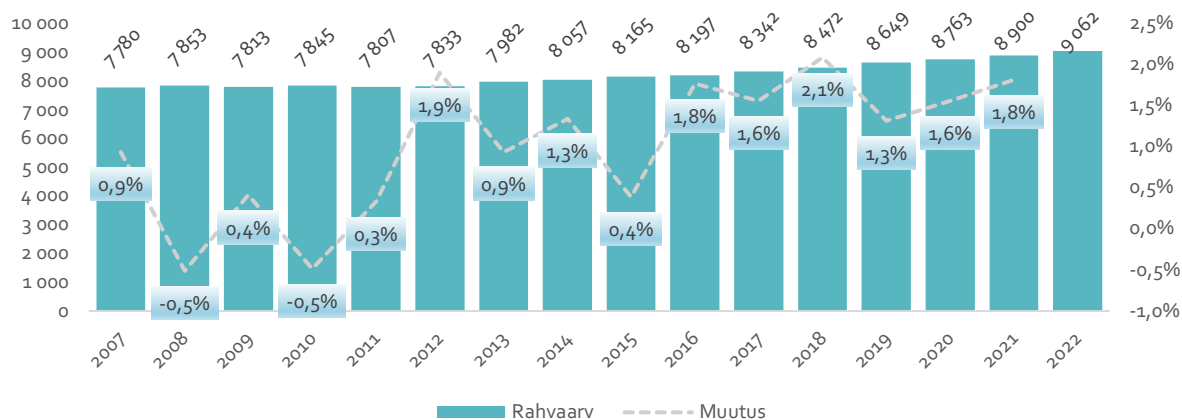
Joonis 4. Vanuserühma 7–18 muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Tööealine elanikkond (vanuserühm 19–64) on perioodil 2007–2022 kasvanud, va 2016. aastal Piirkonnas kokku on 34 409 tööeas elanikku, mida on u 6200 võrra enam kui 15 aastat tagasi (Joonis 5).

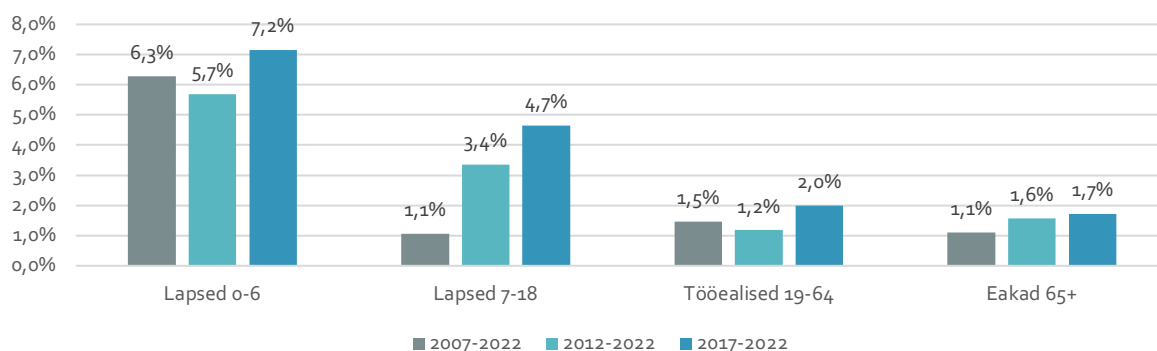
Joonis 5. Vanuserühma 19–64 muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Eakate arvukus on perioodi kokkuvõttes olnud stabiilsem ent siiski kasvav (va aastatel 2009 ja 2011). Viieteistkümne aasta jooksul kokku on 65-aastaste või vanemate elanike arv suurenenud ligi 1300 võrra (Joonis 6).

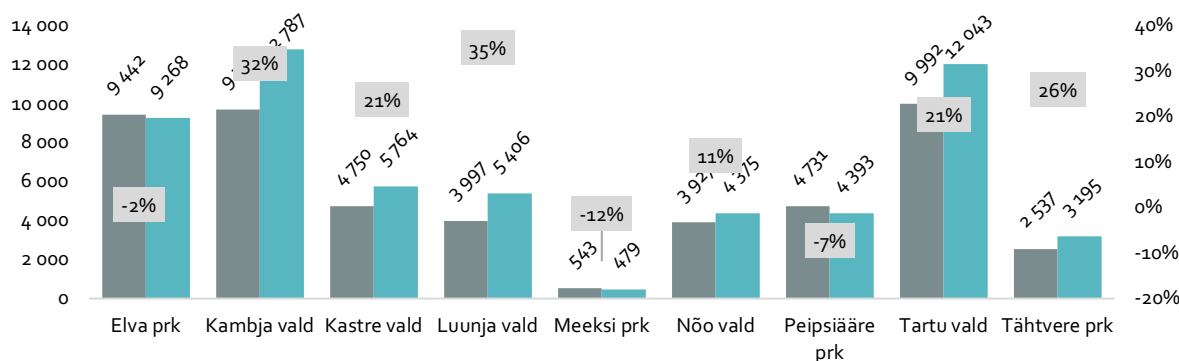
Joonis 6. Vanuserühma 65+ muutus perioodil 2007–2022 (rahvastikuregister)

Vanuserühmade aastakeskmise muutuste dünaamika ajaperioodidel on olnud kasvav. Kõige suurem kasv on olnud kuni 6-aastaste laste osas, seejärel kooliealiste ning tööealiste osas. Kõige vähem on suurenenud eakate vanuserühm (Joonis 7).

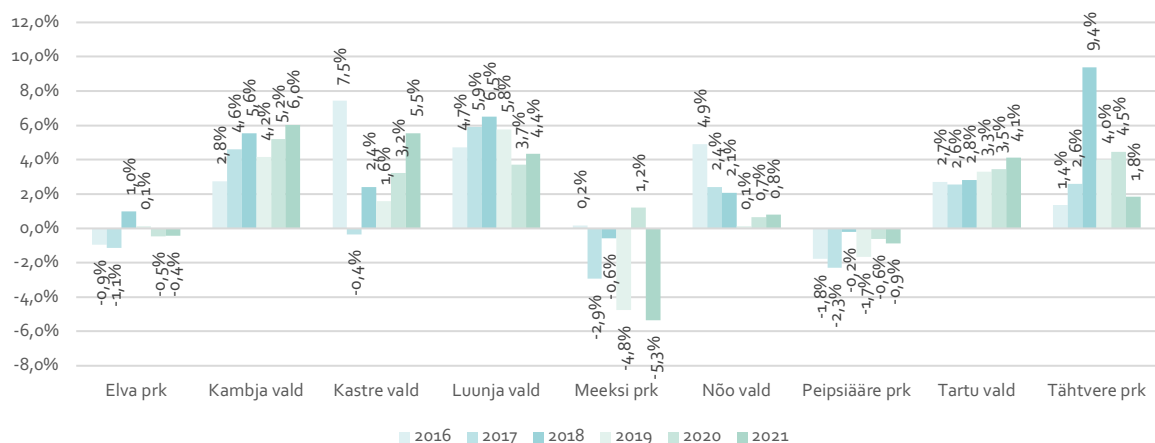
Joonis 7. Rahvaarvu aastakeskmise muutus vanuserühmades 2007–2022 (rahvastikuregister)

Viimase kuue aasta vaates on rahvaarv linnalähedastes piirkondades kasvanud kiire tempoga – kiiremini Luunja (35%), Kambja (32%) ja Kastre vallas (21%) ning Tähtvere (26%) piirkonnas ning pisut aeglasemalt Nõo vallas (11%). Elva piirkonna rahvaarv on veidi vähenenud (-2%), vähenenud, enam on rahvastikku kaotanud Peipsiääre (-7%) ja Meeksi (-12%) piirkonnad (Joonis 8). Samas moodustavad Meeksi ja Peipsiääre piirkonnad kokku ka vähem kui 10% TASI elanikkonnast.

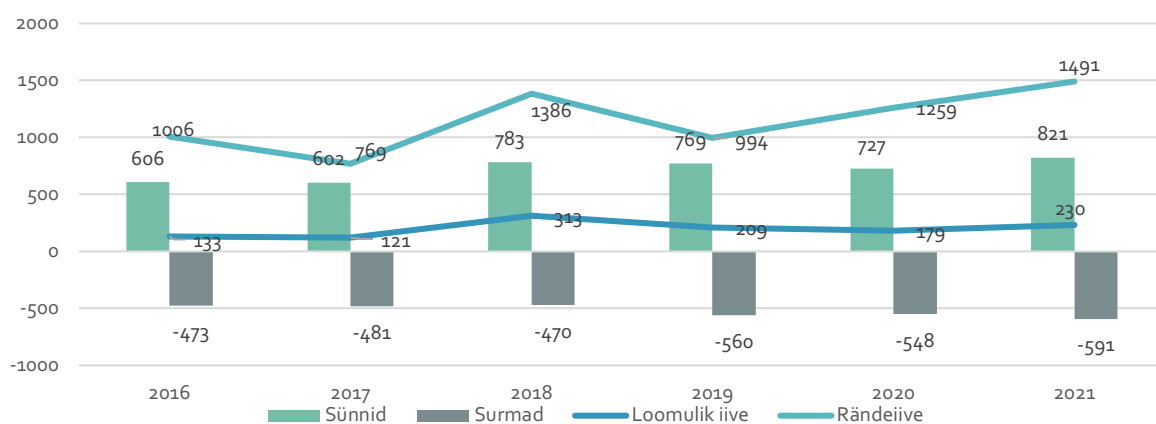
Joonis 8. Rahvaarvu muutus piirkondades 2016. a võrrelduna 2022. aastaga (rahvastikuregister)

Rahvaarvu kasv on leidnud aset kasvavates piirkondades igal aastal, kahanevates piirkondades on olnud ka üksikuid aastaid kus elanike arv on kasvanud (Elva piirkonnas ja Meeksi piirkonnas). Mõnevõrra kiirema kasvutempoga eristub 2018. aasta, mis on eeldatavalt seotud haldusreformi käigus toimunud ühinemistega (Joonis 9).

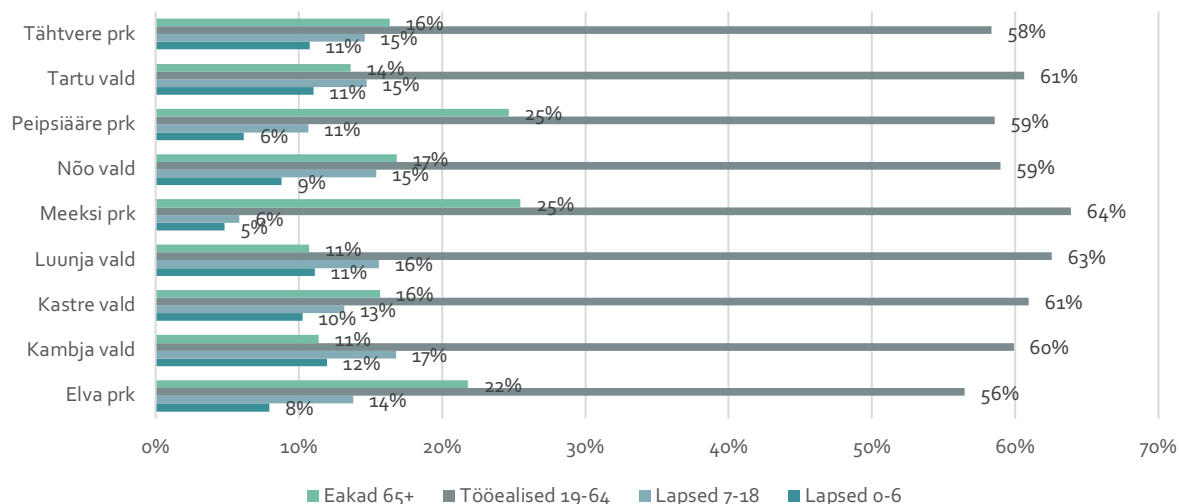
Joonis 9. Rahvaarvu muutus piirkondades aastate lõikes 2016–2022 (rahvastikuregister)

Loomulik iive on tegevuspiirkonnas perioodil 2016–2021 olnud tugevalt positiivne. Aastane sündide arv piirkonnas tervikuna on olnud vahemikus 602–821, aastakeskmiselt on sündide 718. Seejuures aasta 2021 oli rekordkõrge sündide arvuga. Aastakeskmiselt on surmasid olnud 520. Perioodil kokku on aastakeskmiselt piirkonda sisse rännanud 1150 inimest enam, kui lahkunud. Seejuures on rändesaldo muutunud järjest positiivsemaks. Kui aastatel 2016–2017 oli see 700-1000 elanikku aastas, siis aastal 2021 ca 1500 elanikku (Joonis 10). Sündimus- ja suremuskäitumine ning rändeiive on aastate lõikes olnud läbivalt positiivsed, v.a. Peipsiääre, Meeksi ja Elva piirkondades.

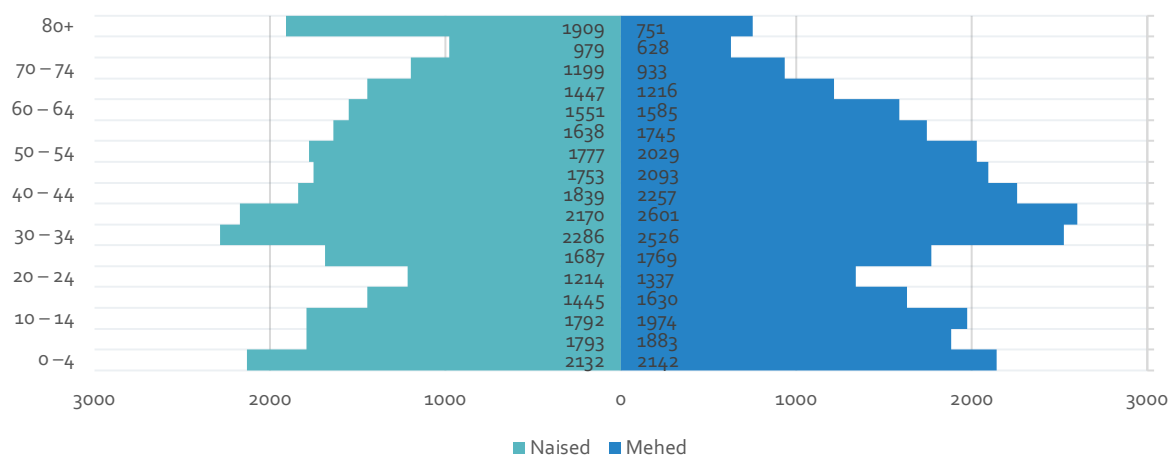
Joonis 10. Loomulik- ja rändeiive TAS tegevuspiirkonnas 2022 (rahvastikuregister)

Tegevuspiirkonna elanikest 10,1% on kuni 6-aastased, 14,6% vahemikus 7–18 eluaastat, tööealisi on 59,6% ning 65-aastaseid ja vanemaid elanikke 15,7 % kogurahvastikust. Kuni 18-aastaste osakaal kogurahvastikus (24,7%) on pea veerandi võrra kõrgem Eesti keskmisest näitajast (20,2%). Tööealisi Eesti keskmisega (59,6%) samal tasemel, samas eakate osakaal rahvastikus on madalam kui Eesti keskmine näitaja (20,2%). Piirkondade lõikes on vanusjaotuses olulisi erinevusi – eakamate elanike osakaal on oluliselt suurem Meeksi, Peipsiääre ja Elva piirkondades, noorte (0-18) osakaal on võrreldes Eesti keskmisega suur kõikjal, v.a. Meeksi ja Peipsiääre piirkonnad (Joonis 11).

Joonis 11. Vanuserühmade osakaal piirkondades 2022 (rahvastikuregister)

Vaadeldes 2022. aastaks kujunenud piirkonna elanikkonna soo-vanuskoosseisu, on näha, et elanike jaotus on vanuseliselt tasakaalust väljas. Arvukaimad 5-aastased vanuserühmad, kus elanike arv on suurem kui 4000, on vahemikus 0–4 ja 30–44 eluaastat. Samal ajal on vanuserühmade vahemikus 20–24 eluaastat elanikke pea kaks korda vähem (u 2400). Need väiksemad põlvkonnad on juba viljakasse ikka sisenenud ja defineerivad järgmisel kümnendil sündimuse ehk eeldada saab tuleviku sündide arvu mõningast kahanemist (Joonis 12).

Joonis 12. Rahvastiku soo-vanusjaotus TAS tegevuspiirkonnas seisuga 1.01.2022 (rahvastikuregister)

Ülalpeetavate määr iseloomustab ülalpeetavate (0–14-aastaste ning 65-aastaste ja vanemate) põlvkondade summaarse arvukuse suhet tööeliste (15–64-aastaste) arvukusse. Mida väiksem see suhe on, seda väiksem koormus on tööelistel. Eesti keskmine näitaja on 0,58. Tegevuspiirkonna näitaja on samaväärsel tasemel (0,56), kuid võrreldes Eesti keskmisega moodustavad ülalpeetavatest proportsionaalselt suurema osa eakate asemel lapsed.

Demograafiline tööturusurve indeks arvutatakse kui 5–14-aastaste elanike ja 55–64-aastaste elanike arvukuse suhe. Indeks iseloomustab lähitulevikus tööturule sisenevate ja sealt väljuvate põlvkondade arvukuse vahet (tasakaalus rahvastiku korra võrdub ühega). Tegevuspiirkonnas on tööturule sisenevad põlvkonnad mõnevõrra suuremad kui sealt

väljuvad. Indeksi väärtus tasemel 1,16 on oluliselt kõrgem võrreldes Eesti keskmisega (0,86). Lihtsustatult siseneb järgmisel kümnendil tööturule u 15% rohkem inimesi, kui sealt väljub.

Sugude suhe näitab meeste arvu suhtena 100 naise kohta. Sugude suhe on tegevuspiirkonnas kogurahvastiku vaates kui ka peamises fertiilses eas vanusrühmas (20–39) tasakaalus.

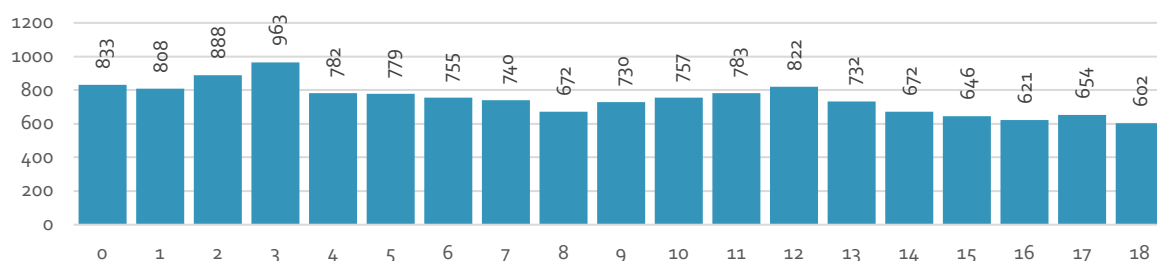
Kokkuvõttev profiil TAS ja selle alapiirkondade peamistest demograafilistest näitajatest on esitatud Tabel 2.

Tabel 2. Demograafilised näitajad TAS tegevuspiirkonnas 2016–2022 ja piirkondades 1.01.2022 (rahvastikuregister)

TAS	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Ülalpeetavate määr	0,51	0,52	0,53	0,54	0,55	0,55	0,56
Demograafilise töötururinde indeks	0,98	1,02	1,05	1,06	1,08	1,10	1,16
Sugude suhe	1,01	1,01	1,01	1,02	1,01	1,02	1,02
Sugude suhe vanuserühmas 20-39	1,21	1,21	1,17	1,16	1,14	1,12	1,12

Piirkonnad 2022	Elva prk	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre prk	Tartu vald	Tähtvere prk	TAS
Ülalpeetavate määr	0,65	0,55	0,54	0,49	0,57	0,60	0,54	0,59	0,56
Demograafilise töötururinde indeks	0,94	1,63	0,91	1,44	1,10	0,56	1,28	1,09	1,16
Sugude suhe	0,97	1,01	1,05	1,01	1,03	1,07	1,02	0,99	1,02
Sugude suhe vanuserühmas 20-39	1,21	1,05	1,16	1,06	1,13	1,49	1,08	0,96	1,12

Tegevuspiirkonnas on suuremaid laste aastakäike (800 last või enam) koolieelikute seas ja II kooliastmes. Kõige arvukamate (822 last) ja tagasihoidlikumate (621 last, v.a gümnaasiumiealised) aastakäikude vahe on ligi 200 last ehk kümnekonna lasteaiarühma-klassikomplekti jagu (Joonis 13).

Joonis 13. Kuni 18-aastased lapsed TAS tegevuspiirkonnas 1.01.2022 (rahvastikuregister)

Vaadeldes lapsi kolmeaastaste vanusrühmadena, on näha, et hetkel on suurim laste arv 4-6 aasta pärast kooli minejate vanuses ja väikseim gümnaasiumi/ kutsekooli eas (Tabel 3).

Tabel 3. Lapsed 3-aastaste vanuserühmadena vallas ja piirkondades 1.01.2022 (rahvastikuregister)

	TAS	Elva prk	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre prk	Tartu vald	Tähtvere prk
kooli 4-6 aasta pärast	2659	302	742	289	265	180	126	590	155
kooli 3. a. jooksul	2316	325	588	205	241	159	109	541	137
I aste	2142	321	560	177	216	170	108	465	118
II aste	2362	368	632	216	238	180	130	465	125
III aste	2050	313	513	177	209	165	101	448	117
gümnaasium	1877	275	440	188	180	158	129	395	106

TAS tegevuspiirkonna seniste rahvastikuarengute kohta saab kokkuvõtvalt välja tuua järgneva:

- Viimase 15 aasta jooksul on rahvaarv territooriumil kasvanud (aastakeskmiselt 1,6%). Kokku on vaadeldaval perioodil piirkonna elanikkond suurenenud enam kui 11 500 inimese võrra. Kasv on kiirenenud viimastel aastatel, mis viitab eelkõige valglinnastumisele – arvestav osa kasvust tuleb linnalähedastest piirkondadest.
- Rahvaarvu kasv on olnud põhjustatud 5/6 ulatuses positiivsest rändesaldost ja 1/6 ulatuses positiivsest loomulikust iibest. Sündimus on oluliselt kõrgem kui Eestis keskmiselt. Keskusel lähemate kasvavate alapiirkondade rahvaarvu kasvutempo ja muster on sarnased. Keskusest kaugemad Elva, Peipsiääre ja Meeksi piirkonna elanike arv on kahanev, samuti on seal ka eakate osakaal suurem.
- Rahvastiku vanuseline jaotus on tasakaalust väljas. Elanikkond vanuses 20–24 on kuni kaks korda vähem arvukas kui vanuses 0–4 ja 30–44. Samas suuremahulise sissetände jätkumine võib tasandada vanusstruktuuri lähtuvat tuleviku sündide arvu langust.
- Tegevuspiirkonnas on võrreldes Eesti keskmisega oluliselt kõrgem laste ja madalam eakate osakaal. Samas absoluutnumbrites on mõlemad vanuserühmad kasvanud ja seega ka **haridus- ja sotsiaalvaldkonna teenusvajadus kiirelt suurenenud.**
- **Kokkuvõtvalt on suur osa TASi piirkonnast elujõuline ning kasvav, demograafilised väljakutsed on eelkõige piirkonna äärealadel.**

Siinse töö raames ei ole tegevuspiirkonnale eraldi rahvastikuproгноosi koostatud, samas on prognoos koostatud Tartumaa arengustrateegia 2040 koostamisel.

Tulevikku vaatavalt on olulised järgmised arengud:

- Lasteaias laste arv (lapsed vanuses 1,5–6 eluaastat) püsib järgneval viiel aastal samaväärsel tasemel. Käesoleva kümnendi teisel poolel hakkab ilma sissetändeta lasteaias laste arv kiiresti vähenema, sissetände puhul on vähenemine aeglasem. Aeglane kahanemine jätkub ka järgmisel kümnendil. Samas on muutused piirkonniti ebaühtlased – linnalähedastes omavalitsustes jätkub lähiajal laste arvukus kasvamist, samas on vähenemine kiirem Tartu linnas ja kaugemates omavalitsustes.
- Põhikoolieas laste (7–15 eluaastat) arv saab käimasoleval kümnendil olema igal juhul samaväärne või kõrgem. Baas-stsenaariumi (rahvastikuarengud ilma rändeta) järgi püsib õpilaste arv stabiilne õppeaastani 30/31. Sissetände korral saabub kõrghetk samuti õppeaastal 30/31, mil lapsi on võrreldes lähteaastaga kuni 10% rohkem. Järgmise kümnendi lõpuks laste arvukus kahaneb, seda ka rändestsenaariumi puhul. Seega jätkub vähemalt lähikümnendil nõudluse suurenemine põhikoolikohtade osas, seda eelkõige linnapiirkonnas.
- Gümnaasiumi- või kutsekooli eas noorte (16–18 eluaastat) arvukus suureneb järgnevatel aastatel igal juhul ja jääb lähteaasta tasemest kõrgemaks prognoosisperioodi lõpuni. Kõrghetk saabub õppeaastal 27/28. See kandub omakorda edasi suurendades nõudlust kõrghariduse järgi.
- Sissetände puudumisel püsib tööeas (19–64 eluaastat) rahvastik prognoosisperioodi lõpuni väga stabiilsena. Sissetände korral on kümnendi lõpul tööealisi u 7% võrra enam ning prognoosisperioodi lõpuks u 10% enam.
- Eakama elanikkonna (vanus 65+) arv suureneb maakonnas järjepidevalt igal juhul. Aastaks 2040 on maakonnas vähemalt 35 000 eakat ehk u 7500 inimese võrra enam. Vanuserühma osakaal kogu rahvastikus suureneb baasstsenaariumi järgi 23%-ni ja rändestsenaariumi realiseerudes veidi vähem ehk 21%-ni.

Prognoosi puhul on oluline silmas pidada, et väliskeskkonna tegurid võivad seda oluliselt mõjutada. Rändeliikumiste intensiivsus, ehitusaktiivsus ja planeeringute realiseerimine sõltub eelkõige arengutest majanduskeskkonnas. Majandus on tsükliline ja erinevat liiki kriisid omavad olulist mõju elanikkonna rände- ja sündimuskäitumisele. Siiski on Tartumaal ja ka TASI piirkonnal kõik eeldused olla kasvava rahvastikuga regioon.

3 Piirkonna sotsiaalmajanduslikud näitajad

Piirkonna sotsiaalmajanduslik analüüsi eesmärgiks on kirjeldada, milline on olnud piirkonna kohalike omavalitsuste areng ja mis on peamised väljakutsed andmetest lähtuvalt (avaliku ja kolmanda sektori olulisemad arengunäitajad jms), mis on lähtekohaks TASI uue strateegiaperioodi meetmete kujundamisele. Alapeatükk käsitleb tööhõive, KOV finantside ja teenuste ning kodanikuühendustega seotud näitajaid TAS piirkonnas olevate valdade lõikes (eristamata piirkondi, mis ei kuulu TAS piirkonda). Rahvastikuarenguid käsitles eelmine ja piirkonna ettevõtete näitajaid järgmine alapeatükk.

3.1 Töötus ja tööhõive

Registreeritud töötute arv 1000 elaniku kohta TASI piirkonnas keskmiselt jääb 2022. aasta seisuga alla Eesti keskmise (28,6 töötut 1000 elaniku kohta võrreldes 34,7 töötuga Eestis keskmiselt). Töötute suhtarv on kõrgem Peipsiääre, Kastre, Räpina ja Tartu vallas, kuid ka neis ei ületa Eesti keskmist. Võrreldes 2016. aastaga on töötute suhtarv tõusnud enim Elva, Nõo ja Tartu vallas, TAS piirkonnas keskmiselt on see tõusnud veidi kiiremas tempos kui Eesti keskmiselt. Seda on mõjutanud negatiivselt nii COVID-kriis kui sõda Ukrainas, viimase osas ei ole mõju veel statistilises profiilis veel väga tuntav (va töötuse osas, kus statistika hõlmab perioodi 2022. aasta juulini, seega sisaldab teatud määral ka ukrainlastest töötuid) (Tabel 4).

Tabel 4. Tööhõive näitajad TASI piirkonnas 2018. ja 2022. aasta seisuga (Statistikaamet⁶)

	Registreeritud töötud (kuude keskmine)		Registreeritud töötud 1000 elaniku kohta (kuude keskmine)	
	2016	2022	2016	2022
Kogu Eesti	28545	46212	21,7	34,7
Tartumaa	2498	4505	17,2	28,6
Elva vald	223	414	15,2	28,2
Kambja vald	157	303	16,2	23,6
Kastre vald	93	171	19,9	31,7
Luunja vald	69	147	17,3	27,3
Nõo vald	59	119	15,0	27,9
Peipsiääre vald	88	169	15,5	33,1
Tartu linn	1653	2825	17,2	28,7
Tartu vald	156	356	15,7	30,4
Räpina vald	159	189	24,0	30,9
TAS piirkond	2657	4693	17,1	28,6

⁶ Registreeritud töötud haldusüksuse järgi TTo65, kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_tootud_luhiajastatistika/TTo65

Palgatöötajate keskmine brutotulu kuus 2021. aastal oli TASI piirkonnas vahemikus 1227–1595 eurot, mis jääb vahemikku 83- 108% Eesti keskmisest (1475 eurot). Eesti keskmisest kõrgem palgatulu oli Kambja, Luunja ja Tartu vallas ja Tartu linnas. Brutotulu iga-aastane kasv TAS piirkonnas keskmiselt samal tasemel Eesti keskmisega (ca 38% võrreldes aastaga 2016), keskmisest madalam on see olnud Elva, Peipsiääre ja Räpina vallas. (Tabel 5)

Tabel 5. Palgatöötajate keskmine brutotulu ja brutotulu saajad (Statistikaamet⁷)

	Palgatöötaja kuu keskmine brutotulu, eurot		Brutotulu saajad	
	2016	2021	2016	2021
Kogu Eesti	1077,7	1475,1	522558	1475,11
TARTU MAAKOND	1076,7	1497,9	58411	61753
Elva vald	1003,0	1333,3	5436	5527
Kambja vald	1158,3	1595,1	4210	5283
Kastre vald	996,3	1404,1	1902	2255
Luunja vald	1086,6	1520,4	1703	2294
Nõo vald	1030,9	1419,4	1573	1833
Peipsiääre vald	921,5	1227,0	1917	1892
Tartu linn	1092,7	1528,1	37603	37812
Tartu vald	1067,0	1512,0	4067	4856
Räpina vald	915,7	1256,9	2279	2204
TAS piirkonna vallad	1030,2	1421,8	60690	63956

3.2. Omavalitsuste finantsid ja tulubaas

Kuna LEADER tegevusrühmade strateegilised eesmärgid ja tegevused hõlmavad kolme eri sektori toimijate – avaliku sektori (KOV), ettevõtjate ja mittetulundusühenduste – tegevust ning KOV on oluline partner mõjusate projektide elluviimisel on TAS tegevuskeskkonna analüüsimisel oluline ka piirkonna omavalitsuste finantsvõimekusest lühiülevaade anda.

TAS piirkonna valdade põhitegevuse tulude maht 2021. jäi vahemikku 7-24 miljonit eurot, Tartu linnas 180 miljonit eurot. Põhitegevuse tulemid jäid vahemikku 0,5 – 4,2 miljonit eurot, jäädes vahemikku 6-20%. (Tabel 6) Võrdluseks, Eesti keskmine näitaja on 13–14%, seega jäävad poolte piirkonna omavalitsuste tegevustulemid alla Eesti keskmise ja pooled üle keskmise.

Tabel 6. TAS piirkonna valdade põhitegevuse tulud ja kulud aastal 2021 (Rahandusministeerium)

	Põhitegevuse tulud	Põhitegevuse kulud	Põhitegevuse tulem	Tulemi osakaal tuludest	Põhitegevuse tulud elaniku kohta	Põhitegevuse tulem elaniku kohta
Elva vald	€24 931 250	-€22 578 368	€2 352 882	9%	€1 708	€161
Kambja vald	€22 187 216	-€17 955 346	€4 231 870	19%	€1 835	€350
Kastre vald	€9 703 092	-€8 538 041	€1 165 051	12%	€1 787	€215
Luunja vald	€9 201 658	-€7 410 933	€1 790 724	20%	€1 776	€346
Nõo vald	€7 162 972	-€6 114 874	€1 048 098	15%	€1 660	€243
Peipsiääre vald	€8 442 165	-€7 956 705	€485 460	6%	€1 584	€91
Tartu linn	€180 993 471	-€162 867 218	€18 126 253	10%	€1 897	€190
Tartu vald	€21 737 004	-€18 372 144	€3 364 860	16%	€1 884	€292
Räpina vald	€9 289 817	-€8 592 439	€697 378	8%	€1 503	€113
TAS piirkond	€293 648 645	-€260 386 068	€33 262 576	11%	€1 737	€222

⁷ Palgatöötaja keskmine brutotulu ST004, kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_sissetulek/ST004

Netovõlakoormus oli 2021. aastal suurem Tartu vallal (67,1%), kus võlakohustusi oli 14,6 miljonit eurot ja vaba netovõlakoormust veel 7 miljonit eurot⁸, väikseim võlakoormus oli Räpina vallas (vaba võlakoormust ca 5 miljonit eurot) ning võlakoormus puudus Kambja vallas, kus vaba võlakoormust oli 20 miljonit eurot).

Tabel 7. TAS piirkonna valdade võlakoormuse näitajad aastal 2021 (Rahandusministeerium)

	Võlakohustused aasta lõpu seisuga	Likviidsed varad aasta lõpu seisuga	Netovõlakoormus (eurodes)	Netovõlakoormuse %	Netovõlakoormuse ülemmäär (€)	Netovõlakoormuse ülemmäär (%)
Elva vald	€12 494 462	€809 941	€11 684 522	46,9%	€23 663 093	95%
Kambja vald	€2 402 658	2 402 658	€1 395 779	0,0%	22 187 216	100%
Kastre vald	€3 452 048	€718 342	€2 733 705	28,2%	€9 703 092	100%
Luunja vald	€6 546 525	€2 105 212	€4 441 314	48,3%	€9 201 658	100%
Nõo vald	€3 245 536	€1 392 926	€1 852 610	25,9%	€7 162 972	100%
Peipsiääre vald	€4 321 317	€477 186	€3 844 131	45,5%	€6 753 732	80%
Tartu linn	€98 334 708	€32 046 632	€66 288 077	36,6%	€180 993 471	100%
Tartu vald	€16 149 132	€1 571 465	€14 577 666	67,1%	€21 737 004	100%
Räpina vald	€3 488 849	€3 488 849	€2 092 824	22,5%	€7 431 854	80%
TAS piirkond	€150 435 235	€42 610 553	€108 910 628	36%	€33 330 860	95%

Viimase kuue aastaga on omavalitsuste tulude maht kasvanud piirkonna valdades keskmiselt 2/3 võrra ehk 2-10 miljoni euro võrra (va Tartu linnas, kus eelarvetulud on perioodil kasvanud üle 50 miljoni euro).

Füüsilise isiku tulumaks moodustab tuludest 51–66% (kõige madalam osakaal on Elva vallas, kõrgeim Luunja vallas) (TAS valdade keskmine 56%, Eesti keskmine on 59%), saadavad sihtotstarbelised toetused moodustavad 27-42% (TAS keskmine 34%, Eesti keskmine 28%). Tasandusfondi eraldis on vahemikus 7–14%, va Tartu linnas kus see on 2%. See tähendab et mõnevõrra enam on omavalitsused sõltuvad lisaks elanike maksutuludele ka teistest tuluallikatest, sh sihtotstarbelistest toetustest.

TAS piirkonna vallad on tulukad (Kambja, Luunja ja Tartu vald) või keskmiselt tulukad (Elva, Kastre ja Nõo vald ning Tartu linn), va Peipsiääre ja Räpina, kelle puhul on tegemist toimetulevate⁹ valdadega. Kõigi valdade põhitegevuse tulem oli 2021. aastal positiivne ja netovõlakoormus võimaldab uusi laene teenindada ning vajadusel investeringuid teostada.

Põhitegevuse tulud on üle poole ulatuses sõltuvuses üksikisiku tulumaksust (mis jääb küll alla Eesti keskmise näitaja – 56%), mistõttu eesseisev tööhõive vähenemine (tööealise elanikkonna arvukuse kahanemise tulemusel) avaldab tulevikus omavalitsuse tulubaasile negatiivset mõju hakates kahandama võimalusi põhitegevuse kulude ning investeringute osas.

Kokkuvõttes valdade eelarvenäitajad TAS piirkonnas keskmiselt on Eesti keskmisel tasemel – nende seas on tulukad omavalitsused Tartu linna lähedal (Kambja, Luunja ja Tartu vald), keskmiselt tulukad vallad veidi kaugemal (Elva, Kastre ja Nõo vald) ning toimetulevad omavalitsused keskustest kõige kaugemal - Peipsiääre ja Räpina vald. Kõigil valdadel on positiivne põhitegevuse tulem ja piisavalt vaba laenuvõimekust, et teenindada uusi laene

⁸ S.o maksimaalne summa, mille omavalitsus võib laenata

⁹ minuomavalitsus.fin.ee andmetel

ning teha investeeringuid. Järgmise strateegiaperioodi jooksul on oluline eesmärkide saavutamiseks ja toetuste mõju suurendamiseks tugevdada ka süsteemset koostööd omavalitsustega.

3.3 Rahulolu avalike teenustega

Ühest küljest avaliku sektori (omavalitsuste) võimast, aga teisalt ka elukeskkonna arenguvajadusi peegeldab piirkonna **elanike rahulolu oma elukeskkonnaga**. Üldine rahulolu elukeskkonnaga peegeldab seda, mida ka erinevad sotsiaalmajanduslikud näitajad näitavad - suhteliselt Eesti keskmist taset, jäädes Tartumaal keskmiselt ainult üksikutes aspektide alla keskmise ja seda ka 0,5-1,5% võrra – nt veidi alla keskmise rahulolevamad on TAS piirkonna elanikud jalgsi ja jalgrattaga liikumisvõimalustega, rohealade (haljasalad, pargid) piisavuse ja ligipääsetavusega ning ühistranspordi teenusega (viimase valdavalt Räpina valla oluliselt madalama rahulolu tõttu, ainult Tartumaa valdade elanike keskmine rahulolu on kõrgem). Enim rahul on piirkonna elanikud arhitektuuri ja miljöoga, avalike aladega (väljakud, turud, jalakäijate alad, pargid).

Eristub Tartu linn, kelle elanikud on mõnevõrra rahulolevamad, olles pea kõigi elukeskkonna aspektidega üle Eesti keskmise rahul (kõigi valdkondade keskmine 86,2). See tõstab ka maakonna keskmise rahulolu Eesti keskmisest kõrgemaks. Lisaks Tartu linnale on keskmisest enim rahulolevaid elanike ka Nõo vallas (80,1%) ning Kambja vallas (76,7%) (Tabel 8).

Tabel 8. Üldine rahulolu oma elukeskkonnaga (väga rahul ja pigem rahul vastajate %) (Statistikaamet¹⁰)

Rahulolu	Kogu Eesti	Tartu-maa	Elva vald	Kambja vald	Kastre vald	Luunja vald	Nõo vald	Peipsiääre vald	Tartu linn	Tartu vald	Räpina vald
Üldine rahulolu oma elukeskkonnaga	84,5	87,6	84,7	87,5	84,8	83,5	92,2	80,0	92,1	84,0	73,7
.vaba aja kultuurse veetmise võimalustega	71,5	77,8	54,6	80,5	68,4	80,0	77,1	52,4	94,1	65,7	65,8
.liikumis- ja sportimisvõimalustega	79,3	79,8	66,1	79,7	74,1	71,7	82,9	60,7	93,1	71,8	61,3
.ühistranspordi teenusega	66,4	70,6	68,5	71,0	49,5	61,4	78,3	64,0	82,5	61,6	52,7
.jalgsi ja jalgrattaga liikumise võimalustega	79,5	79,0	69,7	80,0	76,8	70,0	74,8	60,6	90,5	77,7	80,8
.rohealade (haljasalad, pargid) piisavuse ja ligipääsetavusega	84,7	83,3	85,0	82,3	77,6	82,7	90,5	83,2	84,0	79,7	84,7
.arhitektuuri ja miljöoga	72,4	79,1	77,6	76,0	74,2	78,8	79,0	70,3	85,4	73,8	71,2
.avalike aladega (väljakud, turud, jalakäijate alad, pargid)	72,6	77,4	79,9	74,3	63,8	72,3	80,3	63,8	87,5	67,3	68,2
.sõiduteede ja tänavatega	57,9	61,6	47,5	59,4	75,0	60,3	65,5	52,1	66,3	56,5	50,9

3.4 Kodanikuühendused ja -aktiivsus

Kodanikuaktiivsuse hindamisel võib tugineda MTÜ-de arvule, selle muutusele ning suhtarvule elanikkonna suhtes. TASi piirkonnas on eelmise perioodi jooksul MTÜ-de arv nominaalselt kasvanud ca 25% võrra. Suurim on olnud kasv Elva vallas (kasv üle 100%), aga ka Luunja vallas (ca 40% võrra). (Tabel 9)

¹⁰ KO12, kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/eri-valdkondade-statistika_piirkondlik-rahulolu/KO12

Tabel 9. Mittetulundusühendused TASi piirkonnas (Äriregister¹¹)

KOV	2016	2017	2018	2019	2020
Elva vald	52	104	116	124	110
Nõo vald	45	48	49	50	47
Tartu vald	88	99	105	115	112
Peipsiääre vald	58	67	65	69	65
Kastre vald	58	61	65	65	72
Tartu linn	23	18	28	30	30
Luunja vald	31	45	49	47	43
Kambja vald	109	119	114	120	108
Räpina vald	9	8	7	8	8
TAS Kokku	473	569	598	628	595

MTÜde suhtarv elanike arvu näitab samuti kodanikuaktiivsuse tõusu Elvas, aga osundab ka, et enamuses valdades on arvuliselt MTÜde arv küll tõusnud, kuid suhtarvuna elanikkonda on langenud – Nõo vald, Peipsiääre vald, Kastre vald, Tartu linn (Tähtvere piirkond), Kambja vald. (Tabel 10)

Tabel 10. MTÜde arv 1000 elaniku kohta 2016. ja 2020 aastal

KOV	2016	2020
Elva vald	5,5	11,1
Nõo vald	4,6	4,2
Tartu vald	18,5	18,7
Peipsiääre vald	14,5	13,4
Kastre vald	14,8	14,1
Tartu linn	4,9	4,0
Luunja vald	3,1	4,0
Kambja vald	43,0	39,6
Räpina vald	16,6	16,7
TAS piirkond	9,5	10,4

Valdkondade lõikes MTÜde tegevusaladest TAS piirkonnas annab ülevaate Tabel 11. Enim on mittetulundusühinguid kunsti, meelelahutuse ja vaba aja (39%) ning muud teenindavate tegevuste valdkonnas (31%).(Tabel 11)

Tabel 11. TASi piirkonna MTÜ-de jaotus tegevusalade lõikes (Äriregister)

Tegevusala	Arv	Osakaal
Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük	16	3%
Töötlev tööstus	11	2%
Elektrienergia, gaasi, auru ja õhuga varustamine	1	0%
Veevarustus; kanalisatsioon, jäätmekäitlus	1	0%
Ehitus	1	0%
Hulgi- ja jaekaubandus; mootorsõidukite remont	1	0%
Veondus ja laondus	3	1%
Majutus ja toitlustus	5	1%
Info ja side	4	1%
Kinnisvaraala tegevus	16	3%
Kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus	16	3%
Haldus- ja abitegevused	10	2%
Avalik haldus ja riigikaitse	9	2%
Haridus	45	8%
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	27	5%

¹¹ Äriregistri andmetes on kajastuvad ainult Äriregistris registreeritud MTÜ-d ja SA-d, nende hulgas ei ole nt korteriühistuid, erinevalt Statistikaameti andmetest (nt ER007), mis sisaldab ka KÜ-sid ilma MTÜdest eristamata

Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	235	39%
Muud teenindavad tegevused	184	31%
Kokku	595	100%

TAS tegevuspiirkonna sotsiaalmajanduslike näitajate arengute kohta saab kokkuvõtvalt välja tuua järgneva:

- Töötus TAS piirkonnas jääb alla Eesti keskmise, kuigi võrreldes 2016. aastaga on töötus TAS piirkonnas keskmiselt tõusnud veidi kiiremas tempos kui Eestis keskmiselt. Palgatase jääb vahemikku ca 85-110% Eesti keskmisest (1475 eurot) ning brutotulu iga-aastane kasv TAS piirkonnas keskmiselt on samal tasemel Eesti keskmisega.
- TAS piirkonna valdade eelarvenäitajad keskmiselt on Eesti keskmisel tasemel – nende seas on tulukad omavalitsused Tartu linna lähedal (Kambja, Luunja ja Tartu vald), keskmiselt tulukad vallad veidi kaugemal (Elva, Kastre ja Nõo vald) ning toimetulevad omavalitsused keskustest kõige kaugemal - Peipsiääre ja Räpina vald. Kõigil valdadel on positiivne põhitegevuse tulem ja piisavalt vaba laenuvõimekust, et teenindada uusi laene ning teha investeeringuid.
- TAS piirkonna valdade elanike üldine rahulolu elukeskkonnaga on suhteliselt kõrge ületades enamuses aspektides Eesti keskmist. Enim rahul on piirkonna elanikud arhitektuuri ja miljöoga, avalike aladega ning vähim liikumisvõimalustega ja rohealadega. Kõrgema rahuloluga eristub Tartu linn, kelle elanikud on mõnevõrra rahulolevamad pea kõigi elukeskkonna aspektidega, lisaks on keskmisest enim rahulolevaid elanike ka Nõo ning Kambja vallas.
- MTÜde arv TAS piirkonnas on eelmise perioodi jooksul kasvanud ca 25% võrra, samas kodanikuaktiivsust näitav MTÜde suhtarv elanikkonda on enamuses valdades langenud. Kõige enam toimetab mittetulundusühinguid kunsti, meelelahutuse ja vaba aja (39%) ning muude teenindavate tegevuste valdkonnas (31%).

4 Piirkonna majanduse ja ettevõtluse ülevaade

Piirkonna ettevõtlusvaldkonna analüüs annab ülevaate, mis on ettevõtluse vaates TASI piirkonna arengumootorid, kus valdkondades on majanduslikus vaates mõju jms (kus on töökohad, müügitulu, eksport, kõrgemad palgad jne). Lühikäsitelise ülevaade antakse eraldi ka turismivaldkonnaga seotud ettevõtetest. See on lähtekohaks TASI piirkonna ettevõtlusmeetmete kujundamisele.

Äriregistri andmed kajastavad ainult neid ettevõtteid, kelle registreeritud aadress on TAS tegevusrühma territooriumil, kuid mitte neid kes tegutsevad piirkonnas, kuid on registreeritud mujal. Seega ei kajastu käesolevas peatükis ettevõtete analüüsis suurettevõtete ja kaubanduskettide (nt Selver, Rimi) müügitulu ja töötajate andmed, kuna ettevõtted on registreeritud mujal ning infot maakondade või omavalitsuste lõikes eristatult ei esitata. Mikro- ja väikeettevõtete osas – kes LEADER strateegia ja tegevuste peamiseks objektiks – on andmete registritest tulenevad ebatäpsused ebaolulisemad.

4.1 Majanduslikult aktiivsed ettevõtted ja ettevõtete müügitulu

Tartumaa puhul on tegemist regiooniga, kus peamiste majandussektorite osakaalud on Eesti keskmisest mõnevõrra erinevad – kõige suurem on erinevus keskmisest madalamas hõives primaarsektoris, keskmisest suurem on hõivatus teenindussektoris (Tabel 12).

Tabel 12. Majandussektorite osakaal hõives 2020 protsentides (Statistikaamet)¹²

	Primaarsektor (Põllumajandus, metsamajandus ja kalapüük)	Sekundaarsektor (Tööstus ja ehitus)	Tertsiaarsektor (Teenused)
Eesti	2,7	29,0	68,3
Lõuna-Eesti	4,8	30,7	64,4
Tartu maakond	1,6	26,2	72,2

Majanduslikult aktiivsete ettevõtete suhtarv 1000 elaniku kohta TAS piirkonna valdades on enamasti madalam Eesti keskmisest näitajast (85,7 vs 65,5 ettevõtet 1000 elaniku kohta), samas on piirkondlikud erinevused arvestatavad. Eesti keskmisest kõrgem on näitaja Kambja vallas, pea kaks korda madalam Peipsiääre ja Räpina vallas (Tabel 13).

Tabel 13. Majanduslikult aktiivsed ettevõtted TAS piirkonna valdades (Statistikaamet)¹³

	Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv kokku		Majanduslikult aktiivsete ettevõtete arv 1000 elaniku kohta	
	2017	2020	2017	2020
Eesti	104628	113883	79,3	85,7
Tartu maakond	11511	12328	76,2	80,4
Elva vald	679	758	47,1	51,8
Kambja vald	913	1123	87,7	97,8
Kastre vald	266	316	52,3	60,0
Luunja vald	266	347	59,8	69,4
Nõo vald	198	238	47,0	55,5
Peipsiääre vald	216	239	39,2	44,5

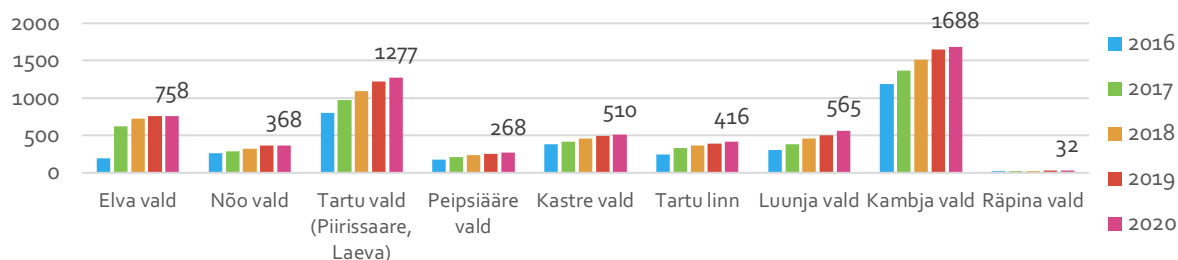
¹² Hõivatute osatähtsus majandussektorite lõikes (TT241), kättesaadav:

https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_tooturg_heivatud_aastastatistika/TT241

¹³ Majanduslikult aktiivsed ettevõtted ER071U, kättesaadav: https://andmed.stat.ee/et/stat/majandus_majandusüksused_ettevetluse-demograafia/ER071U

Tartu linn	8266	8460	85,7	88,0
Tartu vald	707	847	67,1	75,9
Räpina vald	270	295	42,2	47,1
TAS piirkond	11781	12623	58,7	65,6

Võrreldavuse tagamiseks on ettevõtete suhtarv elanike kohta arvatud Statistikaameti andmete põhjal, edasises TAS tegevuspiirkonna majanduse süvaanalüüsis kasutatakse Äriregistri päringuna saadud ainult TAS tegevuspiirkonna territooriumil registreeritud juriidiliste isikute majandusnäitajaid ajavahemikus 2016–2020¹⁴. 2020. a lõpus tegutses TAS piirkonnas 5882 äriühingut¹⁵ (Tabel 14).

Joonis 14. Äriühingute arv TAS piirkonna omavalitsuste lõikes aastatel 2016-2020

Tabel 14. Äriühingud TASI piirkonnas (Äriregister)

KOV	2016	2017	2018	2019	2020
Elva vald	198	619	721	760	758
Kambja vald	1190	1367	1512	1652	1688
Kastre vald	378	416	458	495	510
Luunja vald	306	386	456	501	565
Nõo vald	262	292	323	366	368
Peipsiääre vald (v.a. Pala)	180	209	235	254	268
Tartu linn (Tähtvere piirkond)	247	335	365	392	416
Tartu vald (Piiressaare, Laeva)	805	969	1089	1222	1277
Räpina vald (Meeksi piirkond)	24	22	23	32	32
TAS kokku	3590	4615	5182	5674	5882

Ettevõtete analüüsimiseks äriühingud rühmitati. Selle aluseks on võetud Euroopa Komisjoni määruse definitsioon, kus suurus määratakse kas töötajate arvu või aastakäibe järgi¹⁶. Eraldi on mõistlik seada teatav nn ettevõtluse aktiivsuse piir, millest alates on ettevõtte valimis kajastamine oluline – antud töös on selleks piiriks **aastane müügitulu suurem kui 10 000 eurot ja töötajate arv vähemalt 1**¹⁷.

¹⁴ Ettevõtete arv erineb ning Tabelites 14 on oluliselt suurem kui Tabelis 15, kuna Statistikaameti andmed hõlmavad kõiki TAS tegevuspiirkonna valdadesse registreeritud ettevõtteid ja Äriregistri andmed ainult TAS tegevuspiirkonna territooriumil registreeritud ettevõtteid. Lisaks kuuluvad Statistikaameti statistilisse profiili kõik aasta jooksul tegutsenud ettevõtted, äriregistri andmetes ainult aasta lõpu seisuga registris olevad ettevõtted.

¹⁵ Kuigi MTÜd võivad osaleda ka majandustegevuses, ei ole neid ettevõtete analüüsi hõlmatud. Enamasti on nende tegevusalaks kunst, meelelahutus, vaba aeg ning muu teenindus, sh valdavalt piirkondliku ja kohaliku elu edendamine ja toetamine, neist paljud on rahaliselt toetatud avaliku sektori poolt ning nende mõju majandustegevusele on vähene.

¹⁶ <https://www.eas.ee/images/doc/ettevotjale/vke-definitsiooni-selgitus.pdf>

¹⁷ Arvestades seadusega kehtivat töötasu alammäära on 1 inimese aastane palgafond 9376,68 eurot.

Tabel 15. Ettevõtete klassifitseerimise metoodika

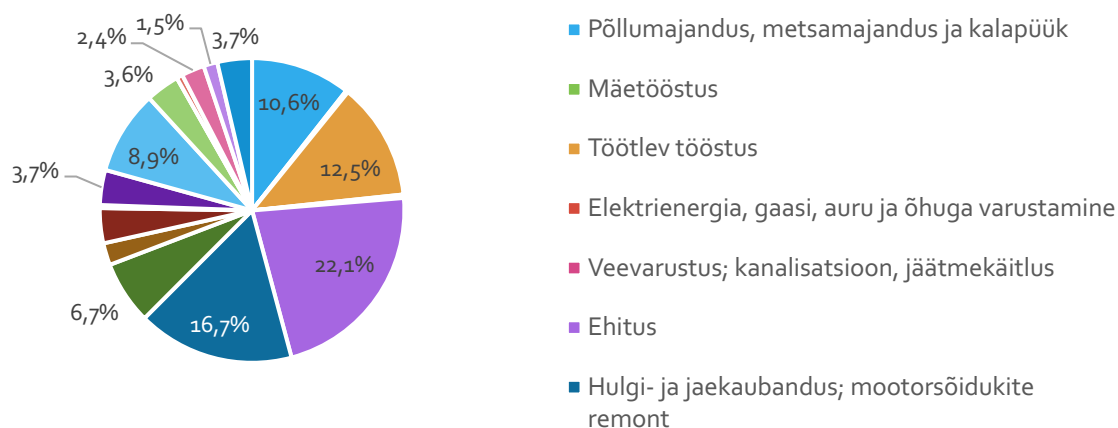
Ettevõtte kategooria	Aastakäive €		Töötajate arv	
	Alampiir €	Ülempiir €	Alampiir	Ülempiir
Suurettevõtte	50 000 000	-	250	-
Keskmise suurusega ettevõtte	10 000 000	50 000 000	50	250
Väikeettevõtte	2 000 000	10 000 000	10	50
Mikroettevõtte	10 000	2 000 000	1	10

TASi piirkonna ettevõtete kogu müügitulu 2020. a Äriregistrile esitatud majandusaasta aruannete andmetel oli 1,7 miljardit eurot, millest eksporditulu moodustas 512 miljonit eurot, mis oli 30% müügitulust. TAS piirkonnas registreeritud ettevõtetes oli tööga hõivatud 13 021 inimest (Tabel 16).

Tabel 16. TASi piirkonna ettevõtted (Äriregister)

	Kõik ettevõtted	Filtreeritud ettevõtted (müügitulu vähemalt 10000 eurot ja 1 töötaja)	nn „passiivsed ettevõtted“
Ettevõtete arv	5882	2253	3629
Müügitulu (EUR)	€1 717 213 867	€1 715 884 794	€1 329 073
Töötajate arv	13012	12 714	298

Edasisest detailsemast analüüsist on välja jäetud ettevõtted, mis filtreerimiskriteeriumitele ei vastanud. Nende ettevõtete arv moodustas kogu ettevõtete arvust 62%, müügitulu aga kogu piirkonna ettevõtete müügitulust alla 0,1% ning nende töötajate arv moodustas ca 2%. Analüüsi valimis on 2253 ettevõtet, kelle müügitulu oli 1,7 miljardit eurot ning hõivatute arv 12 714 inimest.

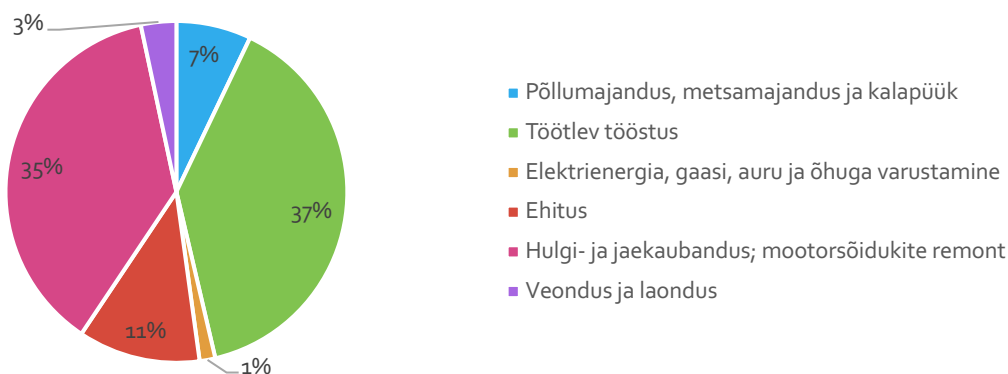

Joonis 15. TASi piirkonna ettevõtluse struktuur registreeritud ettevõtete arvu põhjal 2020. aastal (Äriregister)

Müügitulu põhjal annavad piirkonna majandusstruktuuris tooni üle kolmandiku moodustav **töötlev tööstus (37%)**, **hulgi- ja jaekaubandus (35%)** ning **ehitus (11%)**, mille osakaal kogu müügis oli 2020. aastal 83% (Joonis 18Error! Reference source not found.).

Joonis 16. TASi piirkonna ettevõtluse struktuur aktiivsete ettevõtete müügitulu põhjal 2020. aastal (Äriregister)

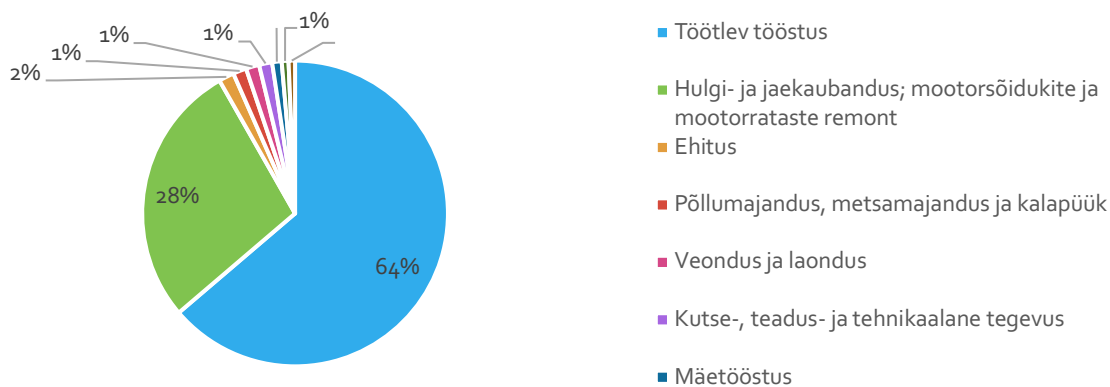

Joonis 17. TASi piirkonna ettevõtluse struktuur aktiivsete ettevõtete müügitulu põhjal 2020. aastal (Äriregister)

Ülejäänud osa müügitulust moodustasid valdkonnad, mille osatähtsus jäi valdavalt alla 1%, seda ületas ainult ehituse valdkond (2%). Eesti ettevõtete müügitulu tegevusalade TOP 2020. a oli hulgi- ja jaekaubandus 42%, töötlev tööstus 19%, ehitus 9%, veondus-laondus 8%, info ja side 4%, põllumajandus-metsandus oli 6.–10. kohal 3% osakaaluga (Statistikaamet). TAS piirkonna majandusstruktuuris on Eesti keskmisest suurem osakaal töötleva tööstusel, teiste sektorite osas on erinevused Eesti keskmisest väiksemad.

Piirkonnas tegutsevate ettevõtete eksporditulu oli 2021. a 512 miljonit eurot, mis loodi 371 ettevõtte poolt. Eksporti panustasid peamiselt kaks valdkonda - **92% ekspordimahust andis töötlev tööstus** (106 ettevõtet) ning **hulgi- ja jaekaubandus** (120 ettevõtet). Ehitussektori panustas eksporti 2%-ga, teiste valdkondade osakaal jäi alla 1% (Joonis 18).

Ekspordi geograafia hõlmas 62 riiki, olulisemad sihtriigid olid Rootsi (12%), Soome (10%), Läti (8%) ja muud Euroopa Liidu riigid (29%), teised ekspordi sihtriigid olid väiksema osakaaluga.

Joonis 18. TASi piirkonna ettevõtete eksporditulu peamiste sektorite lõikes 2020. aastal (Äriregister)

4.2 Olulisemate sektorite näitajad

Müügitulu põhjal on piirkonna majandusstruktuuris olulisimad **töötlev tööstus, hulgi- ja jaekaubandus ning ehitus**.

Töötlevas sektoris tegutses TAS piirkonnas kokku 272 ettevõtet (12,5% ettevõtetest). Töötleva sektori müügikäive 2020. a oli **626 miljonit eurot**, mis moodustas aktiivsete ettevõtete **kogukäibest 37%**. **Sektori ekspordi osatähtsus oli 64%, tööd andis sektor 4405 inimesele** (38%). Allharude lõikes ja ettevõtete arvu järgi eristub kaks peamist valdkonda: puidutöötlemine¹⁸, sh mööbli ja erinevate puittoodete tootmine (82 ettevõtet), metalli tööstus, sh mehaaniline metallitööstus, metallkonstruktsioonide ja nende osade ning muude metalltoodete tootmine (55 ettevõtet). Lisaks neile on esindatud väga palju erinevaid valdkondi, sh laevade tootmine, mõõte-katse- ja navigatsiooniseadmete tootmine

Töötleva tööstuse sektoris tegutses 70 ettevõtet, mille **müügitulu ületas miljoni euro** piiri ning 17 ettevõtet, kus töötajaid oli 50 või enam. Suurimad ettevõtjad valdkonnas, kus töötajate arv on üle 100 ning müügikäive üle 10 miljoni euro olid 2020. aastal trükkplaatide tootev Enics Eesti Aktsiaselts; puidu saagimine ja hõõveldamisega tegelev Aktsiaselts RAIT, lehtklaasi vormimise ja töötlemisega tegutsev Saint-Gobain Glass Estonia SE, liha- ja linnulihatoodete tootja OÜ Nõo Lihetööstus, puhastusvahendite tootja Mayeri Industries AS, saematerjali tootja OÜ Vara Saeveski, haagiste tootja AS Respo Haagised, mööblitootja AS Tiksoja Puidugrupp ning saematerjali tootja Liistuvabrik OÜ.

Tabel 17. Üle 10MEUR müügikäibega töötleva tööstuse valdkonna TOP 2020. a (Äriregister)

Ettevõtte nimi	Tegevusala	Tootajate arv	Müügitulu (€)
Enics Eesti Aktsiaselts	Trükkplaatide tootmine	777	€128 943 959
AS RAIT	Puidu saagimine ja hõõveldamine	145	€47 281 926
Saint-Gobain Glass Estonia SE	Lehtklaasi vormimine ja töötlemine	323	€37 118 000
OÜ NÕO LIHATÖÖSTUS	Liha- ja linnulihatoodete tootmine	151	€35 191 000
Mayeri Industries AS	pesemis-, puhastus- ja poleervahendite tootmine	119	€27 845 827

¹⁸ Esines 15 erinevat tegevusala, sh mööbli tootmine (kontori- ja kauplusemööbli tootmine, kööginööbli tootmine); ehituspusepa- ja tiseritoodete tootmine; kokkupandavate puitehitiste (saunad, suvilad, majad) ja nende elementide tootmine; puidu saagimine ja hõõveldamine; puidu kuivatus, immutamine ja keemiline töötus; saematerjali tootmine; muude puidutöötlemissaaduste tootmine, sh hakkepuit, puitvill jms; puidust uste, akende, aknalaukide ja nende raamide tootmine (k.a väravad); puidust tarbe- ja dekoratiivesemete jm puittoodete tootmine; puittaara ja puitluste tootmine; korgist, õlest ja punumismaterjalist toodete tootmine ning muude puittoodete tootmine;

OÜ Vara Saeveski	Saematerjali tootmine	64	€22 614 761
AS RESPO HAAGISED	Haagiste, poolhaagiste ning konteinerite tootmine	132	€21 174 234
AS Tiksoja Puidugrupp	Mujal liigitamata mööbli tootmine	121	€15 378 977
Liistuvabrik OÜ	Saematerjali tootmine	116	€14 868 691
ARENS AS	Köögimööbli tootmine	87	€12 417 840
AS PK Oliver	Muude puidutöötlemissaaduste tootmine, sh hakkepuut, puitvill jms	22	€13 867 374
OÜ Baltic Connexions	Kokkupandavate puitehitiste tootmine	79	€12 062 247
APChemicals OÜ	Mujal liigitamata keemiatoodete tootmine	38	€128 943 959

Hulgi- ja jaekaubandusettevõtetes tegutses 2020. a 363 aktiivset ettevõtet (neist enim 42% jaekaubanduses, 25% hulgikaubanduses ja 33% mootorsõidukite müük) milles töötas kokku 2152 inimest (20%). Valdonna müügitulu 2020.a oli **595 miljonit eurot ja selle osatähtsus müügitulus 35%**¹⁹, eksporditulu 143 miljonit eurot ja selle osakaal koguekspordis 28%.

Kaubandussektoris tegutses 56 ettevõtet, mille müügitulu ületas miljoni euro piiri (neis oli 1477 töötajat ja müügitulu 536 miljonit eurot). Suurimate ettevõtete tegevusvaldkonnaks oli kütuse hulgimüük (AS Tartu Terminal, Addinol Lube Oil OÜ, AS Tartu Jõujaam), elektroonika- ja telekommunikatsiooniseadmete hulgimüük (Foxway OÜ), põllumajandusmasinate ja -seadmete hulgimüük (AS "TATOLI", AS Dotnuva Baltic) jt. (Tabel 18)

Tabel 18. Üle 10 MEUR müügikäibega kaubandusettevõtete TOP 2020. a (Äriregister)

Ettevõtte nimi	Tegevusala	Tootajate arv	Müügitulu (€)
AS Tartu Terminal	Mootorikütuse hulgimüük	149	€130 994 343
Foxway OÜ	Elektroonika- ja telekommunikatsiooniseadmete ning nende osade hulgimüük	306	€94 448 504
Elva Tarbijate Ühistu	Jaemüük spetsialiseerimata kauplustes, kus on ülekaalus toidukaubad, joogid ja tubakatooted	208	€40 464 043
aktsiaselts "TATOLI"	Põllumajandusmasinate, -seadmete ja lisaseadmete hulgimüük	51	€32 245 173
Tulundusühistu Piimalaev	Teravilja, töötlemata tubaka, seemnete ja loomasööda hulgimüük	2	€25 422 649
Nordic Digital AS	Jaemüük muudes spetsialiseerimata kauplustes	94	€19 120 474
Baltre Eesti AS	Mootorsõidukite osade ja lisaseadmete hulgimüük	25	€17 214 472
ADDINOL Lube Oil OÜ	Mootorikütuse hulgimüük	23	€13 530 143
AS Tartu Jõujaam	Tahkekütuse hulgimüük	12	€12 761 152
AS Dotnuva Baltic	Põllumajandusmasinate, -seadmete ja lisaseadmete hulgimüük	34	€11 857 199
osaühing KAUR TRADE	Tööpinkide hulgimüük	30	€11 547 160

Ehituse valdkonna ettevõtetes tegutses 2020. aastal 484 aktiivset ettevõtet, kus töötas kokku 213 inimest (18%). Valdonna müügitulu 2020.a oli 185 miljonit eurot ja selle osakaal 11%. Valdonnas tegutses 44 ettevõtet, mille müügitulu ületas miljoni euro piiri (neist ühegi müügitulu ei ületanud 10 miljoni euro piiri). Suurimate ettevõtete tegevusvaldkonnaks on elamute ja mitteeluhoonete ehitus (Ränilinna Ehituse OÜ, Räni KV OÜ), vee-, gaasi- ja kanalisatsioonitrasside ehitus (Giga Ehitus OÜ), maakuivendus- ja maaparandustööd (OÜ HANSO MK) ning teede ja kiirteede ehitus (RoadWest OÜ, Asfaldigrupp OÜ).

¹⁹ Olulise piiranguna peab välja tooma asjaolu, et suurte kaubanduskettide (nt Selver, Rimi) müügitulu ja töötajate andmed infos ei kajastu, kuna ettevõtted on registreeritud mujal ning maakondlikku infot eristatult ei esitata.

Kokkuvõttes oli TASi piirkonnas 2020. aastal üle 1 miljoni euro käibega ettevõtteid **226, mille müügitulu kokku oli 1,4 miljardit eurot ja moodustas 82% aktiivsete ettevõtete müügikäibest**. 0,5–1 MEUR käibega ettevõtteid oli 132, 100–500 tuhande eurose käibega ettevõtteid oli 689 ning enim oli alla 100 tuhande eurose müügituluga ettevõtteid – 1206 (Tabel 19).

Tabel 19. Ettevõtete käive ja töötajad käibe suuruse põhjal 2021. aasta seisuga (Äriregister)

Ettevõtte käibe suurus	Ettevõtete arv	Töötajate arv	Käive kokku
üle MEUR	226	7449,000	€1 414 309 209
500-1 000 000	132	1061,000	€93 529 589
100 000-500 000	689	2451,000	€158 285 988
alla 100 000	1206	1753,000	€49 760 008
	2253	12714	€1 715 884 794

LEADER-strateegiad keskenduvad eelkõige väikeste ettevõtete toetamisele ning sektorite ning valdkondade vahelise koostöö edendamisele. TAS piirkonnas on mikroettevõtteid, kelle aastakäive jääb alla 0,5 miljoni euro kokku 1895, s.o 85% kõikidest ettevõtetest.

4.3 Turismivaldkonna ettevõtted

Turismivaldkonna ettevõteteks saab eelkõige pidada toitlustuse ja majutusvaldkonna ettevõtteid. 2021. aasta eest ettevõtete poolt esitatud majandusaasta aruannete andmete põhjal tegutseb turismi valdkonnas tegutseb TASi piirkonnas 51 ettevõtet, kelle põhitegevusvaldkonnaks on toitlustus või majutus. Neis kokku on palgal 191 ning nende müügitulu oli kokku veidi üle 5 miljoni euro, enamuse sellesse panustavad restoranid ja muud toitlustuskohad (130 töötajat ja müügitulu 3,8 miljonit eurot). (Tabel 20)

Tabel 20. TAS piirkonna toitlustus ja majutusvaldkonna ettevõtete näitajad 2020. aasta seisuga (Äriregister)

Tegevusala	Arv	Töötajaid	Müügitulu
Hostelid ja hotellid	3	8	€142 788
Jookide serveerimine	2	3	€151 620
Kodumajutus, külaliskorter, külalistemajad	4	6	€98 529
Muu toitlustamine	8	26	€895 331
Puhkemaja, puhkeküla ja puhkelaager	4	5	€114 666
Restoranid jm toitlustuskohad (sh liikuvad)	27	130	€3 852 312
Toitlustamine üritustel	3	13	€265 275
TAS kokku	51	191	€5 520 521

TAS piirkonnal on (osalt tänu Tartu linnale) märkimisväärne turismipotentsiaal, probleemiks on turismi Tartu-kesksus, samuti ebaühtlane turismiteenuste kättesaadavus. Seega on väljakutseks mh turismialase koostöö edendamine, uute teenuste arendamine ning teenuste kättesaadavuse parandamine, et piirkonna turismipotentsiaali ja võimalusi äriselt paremini rakendada. Vastavate väljakutsete leevendamiseks oli eelmisel strateegiaperioodil fookuseks piirkonnaspetsiifiliste ja uuenduslike turismitoodete arendamine.

TAS tegevuspiirkonna ettevõtluse näitajate arengute kohta saab kokkuvõtvalt välja tuua järgneva:

- TAS piirkonna majanduslikult aktiivsete ettevõtete suhtarv 1000 elaniku kohta keskmiselt on tugevasti alla Eesti keskmise näitaja (85,7 vs 65,5 ettevõtet 1000 elaniku kohta), samas on piirkondlikud erinevused arvestatavad - kõrgem on näitaja Kambja vallas, pea kaks korda madam Peipsiääre ja Räpina vallas.
- TAS piirkonna valdades kokku (sh Tartu linnas) oli Statistikaameti andmetel 2020. aastal 12 623 statistilisse profiili kuuluvat ettevõtet. Äriregistri andmetel tegutses 2020. aasta lõpu seisuga neist konkreetset TAS piirkonnas 5882 äriühingut, enim neist Tartu ja Kambja vallas.
- Müügitulu põhjal annavad piirkonna majandusstruktuuris tooni töötlev tööstus (37%), hulgi- ja jaekaubandus (35%) ning ehitus (11%), mille osakaal kogu müügis oli 2020. aastal 83%.
- Piirkonnas tegutsevate ettevõtete eksporditulu oli 2021. a 512 miljonit eurot, mis loodi 371 ettevõtte poolt. Eksporti panustasid 92% ulatuses peamiselt kaks valdkonda - töötlev tööstus (106 ettevõtet) ning hulgi- ja jaekaubandus (120 ettevõtet).
- Üle 1 miljoni euro käibega ettevõtteid oli TASi piirkonnas 226, mille müügitulu kokku oli 1,4 miljardit eurot ja moodustas 82% aktiivsete ettevõtete müügikäibest.
- Eelkõige LEADER-strateegiate fookuses olevaid mikroettevõtteid (aastakäive jääb alla 0,5 miljoni euro) oli TAS piirkonnas kokku 1895 ehk 85% kõikidest ettevõtetest.
- Turismi valdkonnas tegutseb TAS piirkonnas 51 ettevõtet, mille põhitegevusvaldkonnaks on toitlustus või majutus. Neis kokku on palgal 191 töötajat ning nende müügitulu oli kokku veidi üle 5 miljoni euro (enamuse sellesse panustavad restoranid ja muud toitlustuskohad 130 töötajaga ning müügituluga 3,8 miljonit eurot).